visat.

Primavera 2020

Moltes hores amb Màrius

Àxel Sanjosé

Quan a mitjan gener del 2017 em va arribar un correu de Joan Ramon Veny (que fins aquell moment jo no coneixia), de la Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida, preguntant-me què em semblaria traduir uns quaranta poemes de Màrius Torres a l'alemany i fer-ne un llibre, no m'ho vaig haver de pensar gaire. En la llista imaginària de projectes del cor —aquella llista que, suposo, té qui es dedica a traduir literatura— ja hi figurava de sempre el poeta lleidatà.

He d'afegir que, traduint poesia catalana a l'alemany, la llista en qüestió s'assembla força al cànon dels nostres clàssics. A causa de les condicions especials en què la nostra literatura s'ha desenvolupat, de la gran majoria de poetes de parla catalana només se'n troben versions alemanyes de poemes esparsos. Els llibres es poden comptar amb una mà (Foix, Espriu, Brossa, Maria-Mercè Marçal i alguns de contemporanis). No hi ha comparació amb la poesia de llengua castellana, italiana o portuguesa, en què és difícil trobar algun nom cabdal sense volum en alemany, i ja no parlem del francès i de l'anglès.

Tot i que la Fira del Llibre de Frankfurt de l'any 2007 i la gran feina de l'Institut Ramon Llull d'aleshores ençà han contribuït molt a fer conèixer millor la nostra literatura i cultura (abans gairebé no es coneixien), la literatura catalana no deixa de ser un assumpte minoritari. No ho és menys la poesia en general, a Alemanya igual, o fins i tot més que als Països Catalans. Avui dia un poemari amb un tiratge de 500 exemplars es pot considerar un best-seller, i la famosa xifra de 1.354 lectors per llibre que Hans Magnus Enzensberger assenyalava irònicament com a constant universal ja fa temps que és utòpica. Combinar, doncs, tots dos camps, i a més a més amb un autor de les característiques de Màrius Torres equival a una potenciació de la marginalitat.

Amb aquest panorama vaig tenir sort de poder adreçar-me directament a Bernhard Albers, director del Rimbaud Verlag, una editorial enfocada a la poesia no multitudinària, en què s'han publicat els meus dos poemaris (alemanys). Va acceptar la meva proposta, i no pas per fer-me cap favor (prou que me'n fa publicant-me), sinó perquè la figura i la poesia de Màrius Torres el van interessar de seguida. No és casualitat. L'autoretrospectiva que havia publicat l'editorial fa uns quants anys porta el títol «Wir Außenseiter», que es podria traduir com «Nosaltres, els marginals o els (auto-)marginats».

Màrius Torres, «outsider» per excel·lència, semblava dissenyat per al programa de l'editorial (òbviament, també va afavorir la decisió el fet que la Paeria oferís una subvenció per ajudar a cobrir les despeses de la producció i que la traducció disposés dels ajuts de l'IRL). De manera que vaig poder dedicar-me als textos amb la bona sensació de tenir els deures fets i no haver d'estar enviant correus i rebent negatives, que és el més normal.

Un cop encetada la feina, em vaig anar adonant d'on raïa veritablement el repte. L'especial màgia de la poesia de Màrius Torres prové d'un subtil equilibri entre una musicalitat melancòlica heretada del romanticisme, imatges i motius de caràcter simbolista i un to de veu fresc, gairebé innocent, naïf en termes artístics. Traslladar aquesta delicadíssima combinació a l'alemany sense causar-hi greus desperfectes va resultar una tasca molt més difícil del que havia pensat en l'eufòria inicial. Com si fos un joc de porcellana que hagués de transportar de Lleida a Munic en carruatge. Els Alps se'm van fer alts.

No parlo de les dificultats habituals que comporta el canvi de sistema mètric del català a l'alemany, que més o menys són les mateixes per a totes les llengües romàniques, que recordem que tenen una estructura fonològica i morfològica que ofereix moltes més possibilitats de crear rimes que no pas l'alemany. D'altra banda, la mètrica alemanya demana l'alternança regular de síl·labes accentuades i no accentuades (en forma de iambes, dàctils, etc.), mentre que la poesia de les llengües procedents del llatí només n'observa el nombre.

Amb els anys he desenvolupat uns principis que bàsicament impliquen una mena de bescanvi estètic: rima per ritme. Redueixo la

rima a uns trets fonètics mínims i miro d'establir una estructura mètrica regular i em prenc tantes llibertats com siguin necessàries per salvar tot el que pugui de la semàntica de l'original. (1) Com ja he dit, aquest «mètode» també es pot fer servir per traduir Lope de Vega o Verlaine. El cas Torres, però, demanava més cura.

I és que per la idiosincràsia de la seva poesia, tan «fora de temps», o diguem-ho obertament, tan decididament no moderna, hi havia el perill francament gran que amb la traducció es perdés l'equilibri màgic que he esmentat més amunt i que els lectors tinguessin la impressió d'una obra epigonal. Sobretot sabent que actualment, en l'àmbit de parla alemanya, hi ha una certa desafecció envers la poesia orientada en la tradició.

Amb uns pocs mots desencertats la sensibilitat podia esdevenir cursileria i la mestria formal, convencionalisme. Vaig esmerçar moltes hores no ja a fer retocs, que és una de les fases essencials de tot procés de traducció, sinó a acostar-me a una dicció compatible amb la realitat lingüística d'avui sense perdre la fidelitat al text.

Penso que el resultat és acceptable. El llibre va sortir de la impremta el juny del 2019. A banda de la satisfacció personal —variant segons el dia i les condicions en què rellegeixo algun dels poemes traduïts—, les poques reaccions que hi ha hagut sembla que indiquen que l'esforç no ha estat debades. Ressalta una recensió de Kristian Kühn a la pàgina web *signaturen-magazin.de*, (2) que fa palès que el crític s'ha endinsat en l'univers poètic de Torres, i això és una gran recompensa: assabentar-te que algú ha llegit el «teu» poeta com la cosa més normal del món.

Privadament, m'han arribat reaccions positives de diverses persones, l'opinió de les quals m'és molt important perquè entenen molt de poesia i/o en fan. També hi havia una minipresentació pensada per al final de març en una llibreria de Munic; potser quan s'acabarà la gran paràlisi del coronavirus es trobarà una oportunitat de fer-la i així donar a conèixer el nostre poeta a un públic interessat. És clar que Màrius Torres no tindrà un impacte espectacular, però estic convençut que a poc a poc anirà ocupant un lloc dins l'univers de la poesia en versió germànica. La pàgina web *lyrikzeitung.com* ja ha triat dues vegades un poema seu com a «poema del dia».

Notes:

1. Per més detalls, remeto a un article meu: «Navegar en un riu paral·lel: traduint la poesia de Màrius Torres a l'alemany». A: *La ciutat d'ideals que volíem bastir. Màrius Torres i la literatura del seu temps.* A cura de Josep Camps Arbós, Imma Farré Vilalta i Joan R. Veny-Mesquida. Lleida: Pagès Editors 2018, p. 283–289.

2. https://signaturen-magazin.de/marius-torres--poesies---gedichte.html